

POTRZEBY I OCZEKIWANIA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W ODNIESIENIU DO REKREACYJNEGO ZAGOSPODAROWANIA LASU

Małgorzata Woźnicka

Abstrakt

Rehabilitacja osób niepełnosprawnych ma na celu przywrócenie oraz utrzymanie możliwie wysokiej sprawności fizycznej, psychicznej, społecznej i zawodowej. Jednym z elementów rehabilitacji jest turystyka i rekreacja, które wymagają odpowiedniego przygotowania i udostępnienia obiektów, zarówno budynków jak i środowiska, tak by nie stwarzały one barier psychicznych i architektonicznych w przemieszczaniu się i komforcie wypoczynku osób niepełnosprawnych.

Lasy są szczególnie atrakcyjnymi terenami dla rekreacji, a zgodnie z Ustawą o lasach z dnia 28 września 1991 r. obszary te powinny być dostępne dla całego społeczeństwa, w tym również dla osób niepełnosprawnych.

W celu określenia barier powodujących utrudnienia lub wręcz uniemożliwiających w pełni korzystanie z walorów środowiska leśnego przez osoby niepełnosprawne, przeprowadzono wśród osób poruszających się na wózkach inwalidzkich badania ankietowe. Respondenci m.in. ocenili urządzenia rekreacyjnego wyposażenia lasów miejskich Warszawy pod kątem przystosowania do rekreacji osób niepełnosprawnych.

Wyniki tych badań wskazują, że o dostępności lasu dla osób na wózkach inwalidzkich decydują głównie parametry charakteryzujące elementy liniowe rekreacyjnego zagospodarowania. Natomiast, niedostosowanie urządzeń rekreacyjnego wyposażenia lasu do potrzeb osób niepełnosprawnych w małym stopniu wpływa na komfort wypoczynku tej grupy. Ankietowani ocenili, że na terenie lasów warszawskich brak jest dostępnych sanitariatów. Również schody, kładki i pomosty nie uwzględniają wymagań osób niepełnosprawnych. Za najlepiej przystosowane uznano tablice informacyjne oraz kosze na śmieci. Istniejący stan rzeczy należy w krótkim czasie poprawić. Projektując i wykonując urządzenia rekreacyjnego wyposażenia lasu należy uwzględnić m.in. specyficzne dane antropometryczne osób poruszających się na wózkach inwalidzkich.

Słowa kluczowe: rekreacyjne zagospodarowanie lasu, osoby niepełnosprawne, urządzenia rekreacyjnego wyposażenia

PREFERENCES AND EXPECTATIONS OF THE DISABLED WITH REGARD TO RECREATIONAL FOREST MANAGEMENT

Abstract

Rehabilitation of the disabled aims at re-achieving the maximum possible physical, psychological, social and occupational activity of a given group. One of rehabilitation elements includes tourism and recreation. However, appropriate preparation, availability of tourist places and suitable environment which does not create psychological and architectural barriers is necessary.

Forests constitute a particular attractive place for recreation, according to the Act on forests dated 28th September of 1991 as amended. These places are available for the whole society including the disabled.

The surveys among the disabled on wheelchairs have been made to specify the barriers causing obstacles or completely disabling using the environment by the disabled. The respondents evaluated among others the suitability of recreational equipment of municipal forests in Warsaw. For 98% of the surveyors the least suitable equipment involved stairs, foot – bridges and bridges (88%). The best suitable were, in turn, evaluated to be information boards and wastepaper baskets. The respondents drew attention to the fact that when designing and building recreational equipment of a forest it is necessary to consider the differences in anthropometric data as well as the possibilities to move between the disabled and healthy people.

Key words: recreation management of forest, disabled people, recreation facilities and equipment of terrain

Wstęp

W Polsce dopiero na przełomie lat 80. i 90. XX w. zaczęto mówić o konieczności integracji osób niepełnosprawnych z *resztą* społeczeństwa. Jednym z warunków przeprowadzania takiego procesu jest umożliwienie osobom niepełnosprawnym realizacji swoich zainteresowań, w tym uprawiania turystyki.

Według znawców zagadnień rehabilitacji (Weiss 1979, Wolski 1979, Łobożewicz 2000), rekreacja oraz turystyka są istotnymi elementami rehabilitacji osób niepełnosprawnych. Mają one na celu przywrócenie oraz utrzymanie wysokiej sprawności fizycznej, psychicznej, społecznej i zawodowej oraz umożliwienie stopniowego przystosowania do normalnego życia. Uprawianie turystyki może przeciwdziałać hipokinezji, wspomagać procesy odnowy i regeneracji organizmu. Jednak warunkiem włączenia turystyki w proces rehabilitacji, przywracania sprawności psychofizycznej osobom niepełnosprawnym jest odpowiednie przygotowanie i udostępnienie bazy turystycznej oraz dbałość by środowisko nie stwarzało barier psychicznych i architektonicznych (Łobożewicz, Bieńczyk 2001).

Do barier tych zalicza się (Klawender, Żbikowski 1999, Łobożewicz 2000):

- bariery architektoniczne występujące na szlakach turystycznych, polach namiotowych, obiektach sportowo-rekreacyjnych itp.,
- bariery społeczne,
- bariery ekonomiczne,
- niedostosowanie informacji,
- brak sprzętu turystycznego dostosowanego do wieku i rodzaju niepełnosprawności.

Lasy stanowią szczególnie atrakcyjne tereny dla rekreacji, są celem wyjazdów turystycznych lub uzupełniają atrakcyjność innych obszarów takich, jak tereny góryste czy akweny (Kasprzyk 1980, Bogucki 1985). Zgodnie z Ustawą o lasach z 1991 r. wraz z późniejszymi zmianami obszary te są dostępne dla całego społeczeństwa, w tym również dla osób niepełnosprawnych i co pozostaje istotne dla wielu użytkowników, wejście na ich teren jest bezpłatne. Poza tym, las cechuje się wieloma walorami, które sprzyjają komfortowi wypoczynku i regeneracji sił, a wiążą się one z brakiem uciążliwości cywilizacyjnych (Muszyński 1998, De Vries 2000, Fuhrer 2000). Wskazuje się również na bioterapeutyczne właściwości lasu, korzystny mikroklimat (Krzyszowska – Kostrowicka 1997) oraz funkcje psychoterapeutyczne (Grahn, Stigsdotter 2002).

Brak jest natomiast w literaturze szczegółowych badań określających preferencje osób niepełnosprawnych odnośnie wypoczynku w lasach. Nierozpoznane są również w pełni bariery naturalne i architektoniczne ograniczające, lub też utrudniające udział osób niepełnosprawnych w wypoczynku i rekreacji na terenach leśnych. W celu identyfikacji tych zagadnień przeprowadzono na terenie lasów komunalnych Warszawy badania ankietowe wśród osób niepełnosprawnych poruszających się na wózkach inwalidzkich.

Metodyka badań

Preferencje rekreacyjne określono metodą kwestionariuszową. Przygotowany kwestionariusz ankiety składał się z 21 pytań głównych oraz 5 dotyczących cech osobowych respondentów (metryczki). Część merytoryczna ankiety dotyczyła częstotliwości i czasu trwania rekreacji, podstawowych barier związanych z infrastrukturą rekreacyjną oraz możliwości promowania wśród osób niepełnosprawnych wypoczynku na terenach leśnych. Badania ankietowe przeprowadzono na terenie lasów miejskich Warszawy w latach 2004–2005. Badania te ze względu na specyfikę grupy wykonano na stosunkowo nie wielkiej liczbie osób niepełnosprawnych. Wzięło w nich udział 58 osób w tym 24 kobiety (41%) i 34 mężczyzn (59%).

Wyniki

Osoby niepełnosprawne na wózkach inwalidzkich wybierają las na miejsce wypoczynku przede wszystkim ze względu na potrzebę kontaktu ze środowiskiem

naturalnym (60% ankietowanych) oraz bliskie sąsiedztwo z lasem (50% respondentów). W mniejszym stopniu wpływ na wybór lasu jako miejsca wypoczynku ma chęć realizacji własnych zainteresowań (15% ankietowanych) oraz dobra dostępność komunikacyjna obiektu (10%).

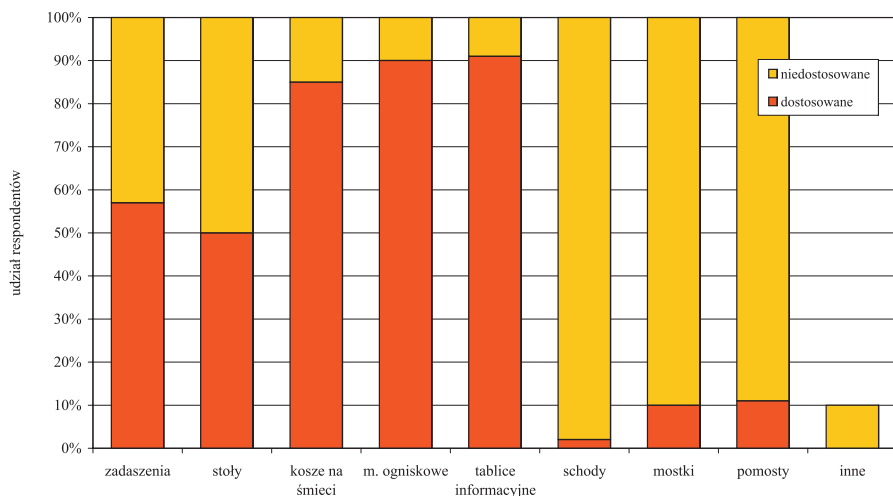
Ponad 96% respondentów uważa, że wypoczynek na terenie lasów powinien być promowany wśród osób niepełnosprawnych, a promocja powinna odbywać się przede wszystkim poprzez organizacje skupiające te osoby (86,2%) np. Fundacje Aktywnej Rehabilitacji, ośrodki informacji dla osób niepełnosprawnych oraz ośrodki rehabilitacji. Według ankietowanych, promocja powinna odbywać się również poprzez prasę (82,7% badanych). Za najmniej popularne miejsca promocji uznawane były urzędy miasta (10,3%) i słupy ogłoszeniowe (22,4%). Dla 62,1% ankietowanych dobrą drogą informacji na temat warunków wypoczynku w danym obiekcie jest internet, zaś dla 43% – telewizja, radio oraz ulotki, folder itp.

Na pytanie dotyczące rodzaju informacji, jakie powinny znajdować się na tablicach informacyjnych, folderach, itp., aż 41 osób (70,7%) stwierdziło, że powinny to być informacje o stanie technicznym oraz typie nawierzchni ścieżek leśnych. Według 27,6% ankietowanych, należałoby wprowadzić określenie stopnia przystosowania obiektu dla potrzeb osób niepełnosprawnych. Zdaniem respondentów, warto również podawać następujące informacje: o długości trasy (17% respondentów), lokalizacji barier architektoniczno-środowiskowych (12% ankietowanych), spadkach terenu (8,6% respondentów) i sposobie przystosowania terenu do potrzeb niepełnosprawnych (6,9% ankietowanych).

W ramach ankiety respondenci ocenili w skali (1–10) dziesięć różnych cech zagospodarowania rekreacyjnego lasów. Na tej podstawie obliczono średnią ważoną (wagę stanowiła ilość głosów ankietowanych w każdym stopniu utrudnienia) dla poszczególnych czynników. Największym utrudnieniem dla respondentów okazał się stan techniczny nawierzchni dróg – średnia ważona 8,38 oraz jej typ – 7,21. Znaczącymi przeszkodami są również występujące na drodze kamienie, korzenie oraz gęste krzewy – 7,00. Kolejne czynniki, które utrudniają korzystanie z walorów środowiska leśnego to: spadki terenu – średnia ważona 6,90, charakter pokrycia glebowego – 5,41, rodzaj gruntu – 4,95 oraz parametry techniczne ścieżek (tj. długość, szerokość, promień skrętu) – 4,66. Najmniejsze ograniczenia związane są z obecnością innych osób – 0,81 oraz z parametrami technicznymi urządzeń rekreacyjnego wyposażenia lasów – 3,34. Z danych tych wynika, że cechy charakteryzujące elementy liniowe rekreacyjnego zagospodarowania, stwarzają największe utrudnienie dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich, najmniejsze zaś bariery związane są z niedostosowaniem urządzeń rekreacyjnego wyposażenia.

Ogólnie, jak pokazują badania (Woźnicka 2007) 40% całkowitej długości głównych dróg w lasach Warszawy jest niedostępnych dla osób na wózkach inwalidzkich. Za niedostępne uznano także ponad 25% obiektów powierzchniowych. Wymagań osób na wózkach inwalidzkich nie uwzględniają również urządzenia rekreacyjnego wyposażenia terenu. Brak jest dostosowanych sanitariatów, nieprzystosowane lub w małym stopniu uwzględniające potrzeby osób na wózkach inwalidz-

kich są pomosty i kładki. Również niskim stopniem przystosowania cechują się zadaszenia (ok. 97% urzędzeń) i stoły z ławami (ok. 99%). Dobrze przystosowanych jest jedynie ok. 45% miejsc ogniskowych i 35% koszy na śmieci.

Ryc. 1. Ocena przystosowania urządzeń rekreacyjnego wyposażenia terenu do potrzeb osób na wózkach inwalidzkich

Fig. 1. Evaluation of adjusting the recreation facilities and equipment of terrain to the needs of the disabled on wheel chairs

Według ankietowanych, spośród różnych typów urządzeń rekreacyjnego zagospodarowania, najniższym przystosowaniem (98%) cechują się występujące na terenie lasów schody (ryc. 1). Zamiast schodów lub obok nich należałoby wprowadzić podjazdy, albo wydłużyć długość stopni i zmniejszyć ich wysokość. Równie nisko oceniono przystosowanie do wymagań osób na wózkach inwalidzkich kładek (89,7% ankietowanych) i pomostów (87,9% respondentów). Takie spostrzeżenie tych urządzeń wynika z nierówności występujących pomiędzy drogą a mostem (kładką), zbyt wąskich podestów w tych urządzeniach oraz braku barierek ochronnych i poręczy zainstalowanych na odpowiedniej wysokości. Według 50% ankietowanych nieprzystosowane są także stoły, które powinny cechować się wyższą dolną i górną wysokością blatu. Dodatkowo bezpośrednio przy stołach należałoby pozostawić większą ilość wolnego miejsca np. nie ustawiając z jednej strony stołu ław. Zadaszenia są niedostosowane do osób na wózkach inwalidzkich według 43% ankietowanych. Uwzględnienie potrzeb osób niepełnosprawnych wymagałoby pozostawienie większej wolnej przestrzeni pod zadaszeniem tak, aby mogła tam zmieścić się osoba na wózku inwalidzkim. Konieczne wydaje się również umożliwienie dostępu do urządzenia. Za najbardziej przystosowane do potrzeb osób na wózkach

inwalidzkich badani (91,4%) uznali tablice informacyjne. Należałoby jednak zwiększyć ich ilość w terenie. Ankietowani (89,7%) wskazują, że dobrze przystosowane do ich potrzeb są również miejsca ogniskowe, jedynie przy niektórych ogniskach należałoby zlikwidować ławki wokół palenisk. Kosze na śmieci uważane są przez 84,5% badanych za uwzględniające potrzeby osób niepełnosprawnych. Jednak dążyć należy do zwiększenia ich liczby i lokalizować bliżej innych urządzeń, np. stołów, miejsc ogniskowych.

Wnioski

Analiza otrzymanych wyników upoważnia do sformułowania następujących wniosków.

1. Metoda badań ankietowych pozwala określić preferencje osób niepełnosprawnych poruszających się na wózkach inwalidzkich.
2. O dostępności lasu dla potrzeb osób poruszających się na wózkach inwalidzkich decydują przede wszystkim elementy liniowe. Głównie stan techniczny nawierzchni dróg leśnych oraz typ ich nawierzchni.
3. Najbardziej niedostosowane do osób na wózkach inwalidzkich są urządzenia komunikacyjne: schody, kładki i pomosty.
4. Za nieprzystosowane uznawane są również stoły i zadaszenia, które nie uwzględniają specyficznych danych antropometrycznych osób na wózkach.

Literatura

- Bogucki J. 1985. *Przydatność środowiska leśnego dla turystycznych form rekreacji*. Wydawnictwo AWF, Warszawa.
- De Vries S. 2002. *Health benefits of a more natural living environment*. Urban Forestry. Urban Greening. Volume 1, Number 1(2002).
- Fuhrer E. 2000. *Forest functions, ecosystem stability and management*. Forest Ecology and management, 132 (2000).
- Grahn P., Stigsdotter U. 2002. *Landscape architecture and stress: How a green city could affect people's stress -related depressions and burnout syndromes*. Urban Forestry. Urban Greening. Volume 1, Number 1.
- Kasprzyk S. 1980. *Praktyka i teoria rekreacyjnego zagospodarowania obszarów leśnych*. Materiały konferencyjne Zagospodarowanie rekreacyjne lasów aglomeracji warszawskiej – analiza stanu faktycznego, tendencje rozwojowe do 2000 roku. SliTLiD, Warszawa.
- Klawender J., Żbikowski J. 1999. *Rola turystyki kwalifikowanej w rewalidacji ludzi niepełnosprawnych*. [W:] Łobożewicz T., Kogut R. red. Turystyka aktywna. Turystyka kwalifikowana. Zbiór materiałów pokonferencyjnych. I Ogólnopolska Konferencja Naukowo-Medyczna, Iława 23–24 październik 1998.
- Krzymowska-Kostrowicka A. 1997. *Geoekologia turystyki i wypoczynku*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Łobożewicz T. 2000. *Turystyka i rekreacja ludzi niepełnosprawnych*. Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie.

- Łobożewicz T., Bieńczyk G. 2001. *Podstawy turystyki*. Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa.
- Muszyński Z. 1998. *Dychotomia w ubocznym użytkowaniu lasu*. [W:] Użytkowanie lasu i problemy regulacji użytkowania lasu w Polsce. Komitet Nauk Leśnych PAN, KULiIL SGGW w Warszawie.
- Ustawa z 28 września 1991 roku o lasach. Dz.U. z 1991, nr 101, poz. 444 ze zm.
- Weiss M. 1979. *Możliwość uprawiania turystyki przez osoby niepełnosprawne*. [W:] Społeczne aspekty turystyki. Wyd. IT, Warszawa.
- Wolski J. 1979. *Profilaktyczne lecznicze i rehabilitacyjne funkcje turystyki*. [W:] Potrzeby społeczne a kształtowanie ruchu turystycznego w Polsce. Wyd. GKTiIT, Warszawa.
- Woźnicka M. 2007. *Ocena przystosowania lasów miejskich Warszawy do potrzeb osób na wózkach inwalidzkich*. [W:] Oleksiejuk E., Jankowska A. red. Zieleń miejska-naturalne bogactwo miasta. Lasy w miastach Unii Europejskiej – Zasady gospodarowania i ochrona. PZLiTS, Oddział Toruń.

Małgorzata Woźnicka
Katedra Użytkowania Lasu
Wydział Leśny SGGW w Warszawie
woznickam@wl.sggw.pl